

■ Un estudi que calia afrontar

Espectacles per a nois i noies a Catalunya.

Cinema, dansa, música i teatre

Pere Martí i Bertran

Els estudiosos de la literatura infantil i juvenil (LIJ) cada any que passa disposem de més eines per aconseguir que la crítica de LIJ sigui més rigorosa, més documentada, més reconeguda en el món acadèmic del nostre país, com una branca més de la crítica en general. El volum que ressenyem avui és una nova mostra d'aquesta voluntat de dotar els estudiosos d'instruments per parlar amb propietat, de fornir-los materials on pòuar dades, textos, noms... que ja són història, recent però història, d'una part significativa i sovint massa deixada de banda de la cultura catalana: la infantil i juvenil. En aquest cas concret, els espectacles en català adreçats a nois i noies d'arreu dels Països Catalans.

Un estudi d'aquestes característiques i d'aquesta envergadura, qualificat amb encert d'utopia o de follia a la introducció (p. 23), no hi ha dubte que no s'hauria pogut portar a terme sense la voluntat decidida, d'una banda, d'uns quants especialistes que, a més a més, en bona part han viscut els fets en primera persona i, de l'altra, d'una entitat que el subvencionés i en permetés la publicació per fer-lo arribar a tothom a qui pugui interessar. L'entitat que ha fet possible «aquesta mena de compendi de les arts escèniques al nostre país» (p. 24) ha estat la Fundació Torre del Palau, creada l'any 1985 a Terrassa i que acull al seu si l'entitat Pedagogia de l'Espectacle, que des de 1975 ofereix «una programació estable de teatre, música i cinema per als alumnes dels centres escolars catalans» (p. 59). Arran de la celebració dels 30 anys, la Fundació s'hauria pogut limitar a encarregar un estudi de les activitats dutes

a terme per Pedagogia de l'Espectacle, però va anar més enllà i va voler que l'entitat quedés clarament emmarcada en el que es feia en aquest camp a Catalunya, i en general als Països Catalans. Indirectament, la millor manera de ressaltar la feina feta, creiem, ja que no queda aïllada, com una flor d'aquelles que no fan estiu, sinó que en mostra la força i el valor en el conjunt de la producció d'espectacles per a nois i noies que s'han ofert i s'ofereixen al nostre país.

Els especialistes que han fet possible aquest volum han estat quatre persones estretament relacionades amb cadascuna de les arts que recull l'estudi: teatre, música, dansa i cinema. Martí Olaya (Barcelona, 1927), l'hauríem de definir com un activista cultural, ja que des de ben jove ha col·laborat en empreses de tot tipus per impedir el genocidi cultural que la dictadura franquista va intentar dur a terme. És per això que durant molts anys el trobem en revistes com *Cavall Fort* o *Faristol*, però sobretot en activitats de tota mena relacionades amb el teatre, i especialment amb el teatre per a infants i joves: coordinador dels Cicles de Teatre Cavall Fort entre el 1967 i 1986, director d'una col·lecció de textos teatrals, assessor del Departament de Cultura en qüestions teatrals a l'època del conseller Max Cahner... No cal dir que signa l'apartat titulat «El teatre» (pp. 345-506), que, a part de ser el més conegut per ell ja que molts dels fets que s'hi narren els va viure en primera persona, és el que compta amb més bibliografia. Ferran Baile (Barcelona, 1950) també és un home de teatre, amb ramificacions al cinema i la televisió, que ha dedicat bona part de la seva vida professional al periodisme i més concretament s'ha especialitzat en espectacles per a infants i joves, sobre els quals ha parlat a revistes i diaris diversos, inclosos alguns a través d'Internet. Al volum que ens ocupa s'ha encarregat dels apartats titulats «La dansa» (pp. 99-152) i «La música» (p. 153-344), a més de ser l'autor d'una cronologia molt completa sobre el tema entre 1971 i 2008 (pp. 507-537). Julio Lamaña (Barcelona, 1966) és llicenciat en Història Moderna i Contemporània i especialista en cinema (des de l'any 2002 és professor d'Història del Cinema), alhora que ha estat promotor de diversos cineclubs i ha col·laborat en tasques de gestió amb la Federació catalana de Cineclubs. Ha estat el responsable de l'apartat titulat «El cinema» (pp. 25-98), que ha fet conjuntament amb Francesc Rosaura (Terrassa, 1972), periodista lligat també al món dels cineclubs.

Francesc Rosaura, Martí Olaya, Julio Lamaña i Ferran Baile

Espectacles per a nois i noies a Catalunya.

Cinema, Dansa, Música i Teatre.

Editorial Fundació Torre del Palau, Terrassa, 2008. 631pp.

A part dels textos d'aquests quatre especialistes, el volum consta d'uns índexs (onomàstic, d'obres, de festivals, entitats i empreses...) (pp. 557-631) d'allò més complets i útils; d'un pròleg (pp. 11-13) a càrrec del conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació, Joan Manuel Tresserras, el qual destaca el pes de la societat civil en les manifestacions culturals catalanes, cosa que es demostra d'una manera més que fefaent al llarg de l'estudi. També consta d'una presentació (pp. 15-21), a càrrec del periodista, actor i escriptor Jordi Jané, titulada «Trenta anys (i uns quants més) de servei al país», en la qual reivindica la producció de qualitat per a qualsevol espectacle infantil i juvenil, pel pes que té en la formació dels infants i joves; alhora que també justifica l'absència del circ en l'estudi, ja que ell n'és un gran especialista. I encara inclou *Espectacles per a nois i noies a Catalunya*, una introducció (pp. 23-24), signada per Pedagogia de l'Espectacle, que explica el perquè de l'estudi i de les persones triades per dur-lo a terme, a més a més de presentar-nos en l'estructura i de recordar-nos que «cadascun d'aquests capítols té un tractament particular, en atenció no solament als diferents estils de cada autor, sinó també perquè cada una de les matèries té una trajectòria diversa tant des del punt de vista temporal com des del punt de vista de ser una temàtica més coneguda o més pròxima a l'espectador» (p. 23).

Passem a veure aquests estils de cada autor i, sobretot, els continguts, que és el que justifica el treball i hi dóna el valor que sens dubte té.

El primer estudi del volum, que signen Julio Lamaña i Francesc Rosaura, com hem dit, està dedicat al cinema. Els autors, amb una professionalitat i un ordre remarcables, comencen per acotar l'objecte d'estudi i ens en fan palès l'objectiu: «mostrar, com qui mostra una fotografia, la presència del cinema infantil en català al llarg de més de 100 anys d'història del setè art a Catalunya» (p. 28). Hi repassen, doncs, amb un ordre cronològic escrupolós, des de les primeres sessions pensades per a infants i joves, dutes a terme per Palestra ja l'any 1932, passant per les primeres pel·lícules de dibuixos animats en català, produïdes a la Secció de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya, l'any 1934, o la joguina cinematogràfica que va fer furor, el Cine Nic, i que tants imitadors va tenir, també d'abans de la guerra. A la postguerra, naturalment, deixen clar que la nul·la presència del català al cinema (i no només

a l'infantil) ja no és purament per qüestions comercials, sinó que són clarament polítiques. Però de seguida ens parlen dels primers intents, ja a la dècada de 1950, d'anar obrint esclotxes en un mitjà controladíssim i gairebé considerat estratègic pel regim. A la dècada de 1960, com s'esdevé en tants altres mitjans (edició, revistes, premis literaris...) les esclotxes es van fent més grosses i van deixant passar més claror, tot i ser iniciatives molt minoritàries encara, com per exemple el Cineclub Infantil Aixelà (p. 44-45). Serà a la dècada de 1970 que es començaran una sèrie d'activitats i naixeran una sèrie d'institucions de les quals encara som hereus en el camp del cinema en català: l'Institut del Cinema Català (ICC); la introducció del cinema a l'ensenyament com a activitat extraescolar a través d'associacions com Pedagogia de l'Espectacle (1975); la creació de l'Associació Cultural Cavall Fort-Drac Màgic-Rialles (1976); les Primeres Jornades de Cinema Català (1978)... I a la dècada de 1980 ja es crea el Servei de Cinematografia de la Generalitat i comencen les polítiques de promoció dels doblatges, sobretot per al públic infantil, etc. Afegim a aquest repàs que els autors encara aporten a l'estudi tres annexos d'allò més interessants: una bibliografia sobre el tema, un resum de les «Mostres de Cinema-Video-Audiovisuals per a infants a Catalunya» i unes fitxes de films per a infants en català. A les conclusions, destaquen, això sí, que «si l'estrena de films doblats ha estat més o menys regular, no es pot dir el mateix de l'estrena de pel·lícules infantils de producció catalana» (p. 65). Un bon estudi, d'allò més complet i útil, i no només per als especialistes, al qual només faríem un retret: haver deixat de banda el cinema fet pels mateixos infants i joves, del qual només cita un exemple (p. 45), tot i que comptem amb experiències tan interessants i documentades com les de l'Institut Montsacopa d'Olot o les de l'escola Camí del Mig de Mataró.

La dansa i la música, estudiades per Ferran Baile, com hem apuntat, tot i formar dos blocs al volum, estan estretament lligades. Totes dues arts, a Catalunya i pel que fa a les produccions adreçades al públic infantil i juvenil, parteixen de la figura indiscutible del mestre Joan Llongueres (Barcelona, 1880-1953), que l'any 1912 va crear l'Institut Català de Rítmica i Plàstica, que a la seva mort va esdevenir l'Institut Joan Llongueres, encara ben viu avui dia, mantingut pels seus fills i néts. Pel que fa a la dansa, Baile destaca els estralls de la postguerra, en una art ja prou minoritària i poc estesa,

fins al punt que sembla que desaparegui ja que no entra als plans oficials d'ensenyament, ni a les propostes d'activitats d'entitats com Rialles, Cavall Fort... És per això que la cronologia d'esdeveniments relacionats amb la dansa que ens ofereix arrenca l'any 1977 i arriba al 2008. Són pocs anys, però intensos i fructífers, per això pot ressenyar una trentena de companyies, que almenys han ofert algun espectacle de dansa per a infants i joves, set festivals que han tingut en compte també els infants, etc. Pel que fa a la música, l'autor també se centra en el segle xx. No hi fa, doncs, cap introducció històrica, malgrat que la música ho hauria permès, i comença a fer «Un xic d'història» mitjançant una sèrie d'apunts breus per dècades en els quals podem destacar la resistència a la dècada dels quaranta; els inicis discogràfics, a la dels cinquanta; el fenomen de la Nova Cançó i de les audicions escolars, a la dels seixanta; la consolidació d'iniciatives, a la dels setanta i vuitanta; la crisi, a la dels noranta; i la coordinació d'iniciatives i l'entrada als grans temples, com ell els anomena (Liceu, Auditori...), de la música per a infants i joves a partir de l'any 2000. A continuació, com aquell qui té molts apunts una mica desordenats, val a dir-ho, ens fa una cronologia d'esdeveniments musicals, un llistat de personalitats, entitats i corals infantils, per passar tot seguit a repassar el pes de la música en diversos àmbits: «La música a les escoles», «La música a la ràdio», «La música a la televisió», «La música pensada per a l'escenari» i la «Música enregistrada», per acabar amb un apartat força extens titulat «Noms propis de la música». Val a dir que entremig encara hi trobem dos apartats que gosariem qualificar de purament testimonials i voluntaristes, titulats «Música per a xiquets i xiquetes al País Valencià» i «Música per a nins i nines a les Illes». Uns apartats que, a parer nostre, no fan cap favor al llibre, sinó que més aviat són una mostra del desconeixement que solem tenir des del Principat del que es fa en tants i tants àmbits de la cultura comuna a la resta del domini lingüístic. Un estudi interessant, que mostra la complexitat del tema, però que fa una mica la sensació de ser massa embastat, massa uns apunts, com he insinuat, que hauria calgut reorganitzar, polir... i no deixar-ho com un tret de l'estil de l'autor.

L'apartat dedicat al teatre, com hem dit, és obra d'un veterà i gran coneixedor del sector, el professor, articulista i activista cultural Martí Olaya. El seu estudi potser és el més marcat per aquest «estil de l'autor», al qual ja ens hem referit, fins al punt que

el mateix Martí Olaya hi fa una referència indirecta quan acaba el seu text amb aquestes paraules: «Caldria aconseguir, també, que aquesta història del teatre català per a nois i noies, apassionada i inevitablement subjectiva en alguns casos, i escrita amb la intenció d'abastar tot allò que s'ha fet i es fa en aquest camp, pugui ser encara més fidel, completa i actualitzada, i que es pugui transformar en la història clara, documentada i objectiva d'una activitat cultural que és patrimoni preuat del nostre poble» (p. 458) Amb aquestes paraules, n'estem segurs, Martí Olaya ha volgut, diguem-ne, justificar que el seu estudi sigui ple de digressions, que sigui una mica repetitiu, que estigui farcit d'anècdotes i de records personals, i que fins i tot contingui algunes elucubracions. Dit això, deixem ben clar que és un material imprescindible i tan de primera mà que a partir d'ara s'haurà de tenir en compte en qualsevol nou estudi sobre el teatre infantil i juvenil català. Fet aquest preàmbul, passem a veure les sis parts en què Martí Olaya divideix l'estudi, que a més complementa amb quatre annexos.

La primera part és una breu «Introducció» en la qual justifica el terme «teatre per a nois i noies», hi planteja discussions que n'han marcat la trajectòria i l'abast: teatre per a la diversió o per a l'educació, teatre per a nens o teatre fet per nens... Fins i tot hi planteja l'existència o no d'un teatre específicament per a nens. Conclou la introducció acotant el camp del seu estudi: «Ara i aquí, però, volem parlar del teatre per a nois i noies entès com a teatre de text» (p. 351).

La segona part correspon a «La història». La inicia amb breus referències a la tradició oral i a accions parateatrals, per passar de seguida al teatre religiós, i especialment a *Els pastorets*. Crida l'atenció que amb prou feines parli del teatre del cicle de l'Epifania, tan o més lligat al públic infantil que *Els pastorets*, una de les obres principals del qual és la *Nit de Reis* d'Apel·les Mestres. Fa digressions diverses i salts en el temps, per marcar dos grans períodes: el teatre d'abans de la guerra i el de després de la guerra. Al primer apartat, dedica la màxima atenció a Josep M. Folch i Torres, del qual dóna la relació d'obres de teatre infantil que va escriure i estrenar entre 1912 i 1931. Al segon apartat, gairebé tot gira al voltant dels «Cicles de Teatre Cavall Fort» i de les entitats que d'una manera o altra s'hi relacionen, com La Faràndula de Sabadell, que va ser un dels puntals i models dels cicles.

La tercera part està dedicada a «Alguns grups significatius amb seu a Barcelona» i hi destaquen U de Cuc, la Institució Montserrat i el grup de teatre independent L'Òliba, tots tres força relacionats, també, amb els cicles de Cavall Fort.

A la quarta part fa un repàs d'«altres grups importants de teatre infantil català» (p. 431), entre els quals dedica una especial atenció al grup Cucorba de les Illes. No diu res, en canvi, ni del teatre infantil al País Valencià, ni de cap grup que s'hi dediqués.

La cinquena part la titula «Més aportacions per a la defensa i divulgació del teatre» i hi repassa els moviments sorgits sobretot a la dècada de 1970 per acostar el teatre al món escolar i al món del lleure d'arreu de Catalunya: Rialles (nascuda a Terrassa l'any 1971), Pedagogia de l'Espectacle (també nascuda a Terrassa, l'any 1976), La Roda d'Espectacles (Barcelona, 1977) i La Xarxa d'Espectacles Infantils i Juvenils de Catalunya, una escissió del moviment Rialles, nascuda l'any 1995.

La sisena i última part la titula «L'àmbit estatal i internacional: AETIJ i ASSITEJ» i, com indica el títol, hi repassa la relació dels diversos grups i moviments catalans amb altres de l'Estat i d'internacionals, i sobretot amb els organismes oficials relacionats amb el teatre per a infants, en els quals van tenir un paper rellevant tant persones concretes que hi van participar en la gestió, com grups que hi van presentar les seves produccions.

Com hem dit, tanquen l'estudi quatre annexos. El primer és una bibliografia sobre teatre infantil i juvenil en català que té dues parts clares, la primera elaborada per Aurora Díaz Plaja i que podem considerar el primer intent seriós de sistematitzar i estudiar el gènere; la segona n'és una actualització i és obra de la professora Júlia Butinyà. El segon annex és un catàleg de les principals col·leccions de teatre infantil i juvenil modernes, publicades per les editorials Bromera, Edebé, La Galera i la Llibreria Millà.

El tercer annex també té dues parts, la primera dedicada als Cicles de Teatre Cavall Fort, celebrats a Barcelona entre 1967 i 1987, i la segona als també anomenats Cicles de Teatre Cavall Fort, però celebrats a Lleida entre 1973 i 2005. El quart i últim és una bibliografia sobre el tema, amb alguns errors d'interpretació, com per exemple l'atribució d'obres a Xavier Fàbregas que són clarament posteriors a la seva mort, deguts clarament a qüestions tipogràfiques. Com també s'esdevé en els altres grans apartats de l'es-

tudi, aquest dedicat al teatre es clou amb gairebé una cinquantena de fotografies que reproduïxen cartells, espectacles, personalitats del món del teatre infantil i juvenil, des de cartells d'*Els pastorets* del segle XIX fins a fotografies d'un dels primers contacontes, Cesc Serrat.

Per acabar, només volem deixar ben clar que *Espectacles per a nois i noies a Catalunya* era un estudi que calia afrontar. Hem d'agrair, doncs, a la Fundació Torre del Palau que fes seu el repte, i als autors dels estudis, l'esforç de recopilació de dades que han fet. La seva feina de ben segur que no haurà estat en va, ja que pot obrir molts camins per a futurs estudis, parcials o globals, de les arts escèniques per a infants i joves a Catalunya i, en general, a tot el domini lingüístic català.